

Jasna Kovačević, Zilka Spahić-Šiljak

Cijena nečiste krvi: Kulturni i ekonomski aspekti menstruacije u Bosni i Hercegovini

TPO Fondacija, Sarajevo, 2025., 196. str.

Znanstvena knjiga "Cijena nečiste krvi: Kulturni i ekonomski aspekti menstruacije u Bosni i Hercegovini" predstavlja sveobuhvatnu analizu sociokulturne i ekonomske dimenzije menstrualnog siromaštva u Bosni i Hercegovini. Glavni je cilj istraživanja predstavljenog u knjizi ustanoviti percepcije djevojaka i žena u BiH o menstruaciji te utvrditi dostupnost menstrualnih proizvoda i zdravstvenih usluga. Pritom istraživanje implementira kombinirani simultani istraživački dizajn u kojem su korištene kvantitativne (online upitnik) i kvalitativne (polustrukturirane intervju) metode čime se povećava validnost istraživanja. Istraživanje je nastalo u okviru UNIGEM (engl. *University and Gender Mainstreaming*) projekta koji se od 2021. godine provodi na 19 javnih i privatnih sveučilišta iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije i Crne Gore.

U uvodnom poglavlju autorice postavljaju pitanje kako je moguće da je u ženama tako duboko kodiran menstrualni sram te zašto su izložene menstrualnoj stigmi kad je menstruacija biološki fenomen bez kojeg nema rađanja? U ovom vremenu nepovoljnih demografskih kretanja, zaista ostaje nerazumljivim zašto se kapacitet rađanja doživljava kao psihološki, racionalni i tjelesni nedostatak, a ne kroz emocije radosti i ponosa. Osim menstrualnog srama i stigme, menstruacija ženama donosi i određeni financijski teret koji je neizostavan dio adekvatne menstrualne higijene. Takvim nas uvodom autorice uvode u temu

naglašavajući važnost menstruacije za reproduktivno zdravlje, ali i postojanje problema menstrualnog siromaštva koje izravno utječe na kvalitetu života osoba koje menstruiraju. Publikacija, osim uvodnog dijela, sadržava pet tematski povezanih poglavlja.

Prvo poglavlje pod nazivom *Menstrualno siromaštvo kao ekonomski i kulturni fenomen: Teorijski i metodološki okvir* definira pojam menstrualnog siromaštva oslanjajući se na teorije iz sociologije, javnog zdravstva, ekonomije i rodni studija. Izdvajaju se negativne posljedice menstrualnog siromaštva koje se očituju kroz nepovoljne zdravstvene ishode, društvenu stigmatizaciju, psihološke poteškoće, ograničen pristup potrebnim informacijama i resursima te izostanak javnozdravstvenih politika u tom području.

Menstruacija ženu zapravo čini ženom misao je kojom započinje drugo poglavlje *Društveno kodiranje menstruacije: (ne)čista i opasna*. No, iako je menstruacija fiziološki proces s kojim se susreće pola populacije, o njoj se jako malo zna i govori. Tako menstruacija postaje plodnim tlom za kreiranje različitih tabua koji u konačnici rezultiraju menstrualnom stigmom. U znanosti je menstruacija okarakterizirana kao blagodat za žensko tijelo pa ostaje nejasnim zašto je društvo percipira kao nešto loše i prljavo. Pritom se menstrualne tegobe redovito minimiziraju i ignoriraju kad žena obavlja nisko plaćene, teške fizičke poslove, ali se smatraju preprekom za obavljanja određenih poslova najčešće na pozicijama moći. Menstrualna krv i bol konceptualizirani su istovremeno i kao destruktivni i kao ljekoviti, kao moćni i nemoćni, opasni i inferiorni, ograničavajući ili nepostojeći. Autorice argumentiraju da je postojeća menstrualna stigma posljedica različitih religijskih tumačenja i društvenih konstrukta koji ženu situiraju kao *drugost* u odnosu na muškarca.

Treće poglavlje *Ekonomski aspekti menstruacije* ukazuje na ekonomsku dimenziju

menstrualnog siromaštva koja se očituje kroz financijski teret koji stvara ograničenja za provođenje adekvatne menstrualne higijene. Taj financijski teret često prisiljava žene i djevojke na korištenje nehigijenskih alternativa, što može dovesti do ozbiljnih zdravstvenih rizika. Osim toga nemogućnost održavanja menstrualne higijene dovodi do izostanka iz škole i fakulteta, što izravno utječe na obrazovna postignuća djevojaka i buduće ekonomske prilike, ali i na mentalno zdravlje. Izostanak, pak, s radnog mjesta zbog nemogućnost održavanja menstrualne higijene dovodi do gubitka produktivnosti i prihoda. Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju da je menstrualno siromaštvo globalni problem koji ne ovisi o razini gospodarskog razvoj jer sve osobe koje menstruiraju barem jednom mjesečno trebaju menstrualne proizvode za održavanje menstrualnog zdravlja.

Četvrto poglavlje pod naslovom *Sociokulturni aspekti menstruacije: (ne)čista i moćna* daje uvid u rezultate kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja koji pokazuju da su menstrualni sram i stigma stvarnost velikog broja žena u Bosni i Hercegovini. Primarna i sekundarna socijalizacija oblikuje percepcije žena i muškaraca o menstruaciji. Žene koje osjećaju menstrualni sram jako teško otvaraju temu menstruacije sa svojim kćerima pa zbog toga djevojčice odrastaju s osjećajem nelagodnosti prema vlastitom tijelu, menstrualnom i reproduktivnom zdravlju. Rezultati istraživanja pokazuju da se još uvijek koristi velik broj eufemizama, što je pokazatelj da je menstruacija još uvijek društveno kodirana kao tabu zbog kojeg žene osjećaju nelagodu i sram. Žene na svjesnoj racionalnoj razini menstruaciju prihvaćaju kao biološku kategoriju dok na iracionalnoj podsvjesnoj razini još uvijek odzvanja eho nelagode. Menstrualni se sram očituje i kroz nelagodu prilikom kupovanja menstrualnih potrepština ili skrivanje menstrualnih potrepština prilikom odlaska u toalet. No žene

ne skrivaju menstruacije samo zato što je smatraju nečim prljavim, nego i kako ih ne bi okarakterizirali kao emocionalno neuravnotežene zbog hormonalnih utjecaja. 80,2% ispitanica navodi da izbjegavaju religijske obrede i posjete džamijama i crkvama tokom menstruacije. Osim toga religiozne ispitanice koje redovno ili manje redovno prakticiraju religiju sklonije su vjerovati u različita praznovjerja o menstruaciji (ne kupaju se tokom menstruacije, ne rade određene poslove, ne posjećuju groblje...). Time dolazimo do pitanja mogu li se, obrazovanjem i podizanjem svijesti, dekonstruirati te slike i uvjerenja ili je to duboko internalizirano u našu kulturu i vjerovanja? Iako rezultati pokazuju da su žene s višom razinom obrazovanja manje sklone praznovjerju, da bi se dogodila temeljitija promjena, potrebno je raditi na dekonstrukciji ustaljenih društvenih normi, praksi, vjerovanja i sujevjerja te podizati svijest žena o važnosti menstrualnog zdravlja i higijene općenito. Da je menstrualno zdravlje još nedovoljno istraženo, potvrđuju i ograničene opcije liječenja, nedostatak učinkovite medicinske pomoći i općenita nesenzibilnost zdravstvenog osoblja, što često dovodi do slabije brige žena o svom reproduktivnom zdravlju.

Peto poglavlje pod naslovom *Rezultati istraživanja o ekonomskim aspektima menstrualnog siromaštva u BiH* omogućuje bolje razumijevanje tog problema i kreiranje politika koje bi smanjile ekonomski teret menstrualnog siromaštva. Među menstrualnim potrepštinama najpoznatiji su i najčešće korišteni jednokratni ulošci. Prosječno žene troše otprilike 7,5KM (3,83 eura) mjesečno na menstrualne potrepštine, ne uključujući lijekove protiv bolova. 21,6% ispitanica bilo bi voljno koristiti alternativne menstrualne potrepštine kad bi njihova cijena bila niža, što naglašava potrebu za povećanjem pristupačnosti i raznovrsnosti proizvoda na tržištu. Osim financijski pristupačnih menstrualnih potrepština za održavanje menstrualne

higijene neophodni su adekvatni higijenski uvjeti. Podaci jasno ukazuju na to da većina domaćinstava pruža adekvatne higijenske uvjete, ali da postoji potreba za poboljšanjem higijenskih standarda u radnom i obrazovnom okruženju. Više od 40% žena zbog menstrualnih je tegoba izostalo s radnog mjesta ili fakulteta. Vidno postoji potreba za većom senzibilizacijom te prilagođavanje radnog i obrazovnog okruženja kako bi se ženama omogućilo da zadrže produktivnost i kvalitetu života i tijekom menstruacije. Rezultati istraživanja pokazuju da se izloženost menstrualnom siromaštvu smanjuje povećanjem kako osobnog dohotka tako i dohotka kućanstva. Pritom su žene s osobnim dohocima u manjoj mjeri izložene menstrualnom siromaštvu u odnosu na žene koje ovise isključivo o ukupnom dohotku kućanstva. Radni status znatno utječe na pristup menstrualnim potrepštinama, stoga je ekonomsko osnaživanje žena ključno za rješavanje problema financijske nepristupačnosti menstrualnih potrepština i lijekova protiv bolova. Nastavno na dosad spomenuto, autorice kao potencijalna rješenja problema menstrualnog siromaštva predlažu osiguravanje besplatnih menstrualnih potrepština za ranjive skupine društva, povećanje ekonomskih prilika za žene, podizanje razine menstrualnog obrazovanja s ciljem razbijanja menstrualnog srama i stigme te uvođenje socijalnih politika koje su ponajprije usmjerene na nezaposlene žene i žene s niskim prihodima.

Menstrualno siromaštvo kao problem dugo nije bilo prepoznato u našem društvu jer koncept androcentrizma dovodi do nevidljivost žena, ženskog tijela i ženskog zdravlja u zdravstvenoj znanosti, politici i praksi. Ekonomska je dimenzija tog problema razumljiva jer je očekivano da visina primanja utječe na naše potrošačke odluke. Rješenja su ekonomske dimenzije tog problema kratkoročna i podrazumijevaju osiguravanje financijski pristupačnih ili besplatnih menstrualne potrepštine i higijenskih uvjeta

neophodnih za održavanje menstrualne higijene i u konačnici reproduktivnog zdravlje. Time se mogu izbjeći budući troškovi zdravstvenog sustava. Sociokulturni aspekt tog problema izaziva poseban interes, a njegovo rješavanje nije moguće u kratkom roku. Prije svega potrebno je normalizirati razgovore o menstruaciji kao nečem prirodnom, poželjnom i na kraju nužnom za nastavak populacije. Potrebno je, također, podići razinu zdravstvenog obrazovanja na temu menstruacije osoba koje menstruiraju, ali i osoba koje ne menstruiraju, i to već u ranoj dobi. Bolje obrazovanje i pozitivnija konceptualizacija menstrualnog ciklusa i menstruacije mogla bi pomoći mladim ljudima koji menstruiraju da budu svjesniji svog tijela, da se brinu za svoje menstrualno i opće zdravlje. Poboljšano obrazovanje također bi svakako smanjilo menstrualni sram, dok bi s druge strane povećalo razumijevanje okoline i umanjilo moguću diskriminaciju i stigmatu povezanu s menstruacijom.

Rezultati ovog istraživanja zasigurno će pridonijeti dubljem razumijevanju menstrualnog siromaštva te informirati zainteresirane strane o učinkovitim intervencijama koje promoviraju rodnu ravnopravnost, menstrualnu pravdu i zdravlje za sve žene i djevojke. S obzirom na to da je promicanje menstrualnog zdravlja ključno za postizanje ravnopravnosti spolova, rezultati provedenog istraživanja predstavljaju snažan doprinos znanstvenim istraživanjima ne samo u području reproduktivnog zdravlja žena, nego i rodne ravnopravnosti. Riječ je o izvornom znanstvenom djelu koji će imati značajan društveni utjecaj u Bosni i Hercegovini, ali i šire.

Izv. prof. dr. sc. Ana Marija
Sikirić Simčić

Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci